

A többi humán tudományhoz hasonlóan a népzene tudomány műveléséhez is hozzátartozik forrásainak/kutatási anyagának kritikai közzététele. A népzenei közreadás különlegessége, hogy elsődleges forrásai a megszólaló dallamok, egy szájhagyományos kultúra hangzó dokumentumai, melyeket át kell emelni az írásbeliségbe.

19. századi kezdemények után Kodály Zoltán és Bartók Béla 1913-ban javasolta új egyetemes népdalgyűjtemény kiadását, melynek megvalósítására 1951-től kezdve nyílt lehetőség. A népzene tudomány azóta is kiemelt feladatának tekinti *A Magyar Népzene Tára* (=MNT) sorozat publikálását, egy-egy kötetben ma már több generáció gyűjtői és elméleti munkájának eredménye összegeződik.

A népzene, mely variánsokban él, a kutatás elsősorban a típusalkotás segítségével tudja megismerni. Ezt a szemléletet tükrözik az MNT „Népdaltípusok” alcímet viselő kötetei, melyek zenei alapon, a Járdányi Pál által felállított dallamvonalrendben tárják az olvasó elé a magyar népzene gazdag változatállományát. Az MNT VI–X. kötetében publikált fokozatosan ereszkedő típusok folytatásaként a XI–XII. kötetben azoknak a dallamoknak a közreadása kezdődik, amelyeknek két középső sora azonos (hasonló) magasságú. Ez a dallamrajz különféle „régí” dallamokat jellemez, így alkalom nyílik a népzene sokszínűségének és gazdagságának megjelenítésére. *(Lásd a két kötet szöveges és kottás típusjegyzékét.)*

A **XI. kötet** (szerk. Domokos Mária) 28 dallamtípus 703 + 270 változatát tartalmazza. A 28, többségében *parlando* típus négy csoportba rendeződik.

Az első hét típus dalaiban (126–132.) az I. dallamsor az oktáv körül mozog, azt az alaphangról vagy kvintről éri el. (De ide tartozik az ellentétes irányú, tehát oktávról alaphangra lelépő „*Szép a tavasz, de szebb a nyár*” típus is.) A második sor zárata, a főkadencia b3 vagy 1. Valamennyi *parlando*, nyolc-szótagú, kis vagy közepes változatszámú típus.

A második típuscsoport (133–137.) I. sora a szeptim körül mozog és azon is zárul, főkadenciája egységesen b3. Legnagyobb változatszámú típusa az „*Erdő nincsen zöld ág nélkül*” kezdettel ismert „keserves”.

Fríg hangsorú az a hét típusból álló, sokszínű csoport (138–144.), amelynek élén a dunántúli „*Béres vagyok, béres*” áll, követi jegyzettípusa, a belőle kivált felföldi, kis hangterjedelmű lakodalmas („*Hosszú asztal mellett*”). Legnagyobb a „*Fehér László*”/”*Repülj fecském*” (erről alább részletesen), legkisebb a „*Görög Ilona*” és a „*Lányok ülnek a toronyba*” daltípus, utóbbiak alig néhány változattal.

Az utolsó csoport kilenc típusa (145–153.) jellegzetes 2 főkadenciájával az ún. sirató-stílusba tartozik. Többségében 12- és 6-szótagos balladák, régi katonanépek, „keservesek”, sokat

közülük a székely hagyományt fenntartó, 18. században kivándorolt bukovinai székelyek őrizték meg.

A **XII. kötet** (szerk. Paksa Katalin) 24 típus 793 + 244 változatáról ad számot. A típusok nagysága erősen eltérő, a legkisebbet 5, a legnagyobbat 176 változat alkotja. Ami az előadásmódot illeti, a *parlando*, *rubato* típusok száma és mérete alatta marad a *giustokénak*. (Éppen fordítva, mint a XI. kötetben.) A dallamok főkadenciája b3 (154–162.) vagy 1/VII (163–177.) típus. A hasonló dallamvonal és kadenciarend bizonyos összefüggést tételeznek föl a típusok, típus-csoportok között. A kötetben szerepelnek pentaton típusok (154–157., 163–165.), ezek keleti eredetét, ősi gyökereit csuvas dallampárhuzamok is valószínűsítik. Mellettük nagyobb a száma a diatonikus hangsorú (többnyire dór) típusoknak. A diatonikus típusok javarésze feszes ritmusú, ún. dudanóta vagy dudanóta-származék (166–172. 174. 175.). A dudanóták általános vonása az alapján egyenletes negyedekben (vagy nyolcadokban és negyedekben) mozgó ritmus, a 6 és 8 szótagszám, ez utóbbiakban az ismételt, „kikopogott” kadencia. Kötetünk dudanóta típusai nemcsak ritmikájuk, hanem motivikájuk és ún. „kis kvintváltó” szerkezetük alapján is együvé tartoznak. Ezt a felépítést – melyben már a második sorban bekövetkezik a kvintváltás – Kodály írta le, mint olyant, ami megtalálható a magyarok és a nyelvrokon cseremiszek népzenejében.

A dudanóta-állomány áttekintése történeti következtetések levonására is lehetőséget nyújt. Az „*Ej, haj, Subri pajtás*” (168.) típus triolás lüktetésű változatairól pl. feltehető, hogy a 17–18. századi magyarországi proporciós gyakorlat alakította ki őket. A típus más változataiba bekerült népies mődal-fordulatok és a jellegzetes betyárballada-szerű szöveg viszont a 19. század termékei. A 19. századi ízlés a dudanótákból új típusokat is sarjasztott. Ilyen a „*Felülről fúj az őszi szél*” (169.), mely augmentált tripodikus felépítését az újabb táncdivatnak, a csárdásnak köszönheti, és ilyen a „*Tarka paszuly az ágy alatt*” (172) típus is mődalos ritmusaprózásaival, helyenkénti funkciós fordulataival. Mindkét típus ritmikájában hasonló korjelző a koriambus megjelenése is. Erdélyben a duda a magyarok körében már legalább egy évszázada nem használatos, szerepét a vonós bandák vették át. A dudanóta fogalma sem él a hagyományban, dudanóta dallamok viszont igen, ami e dallamfajta szívósságára vall (165. 166.).

A változatlan célok, jól kidolgozott alapelvek és a fölhalmozott tapasztalatok mellett is kihívást jelent a szerkesztőknek egy-egy kötet létrehozása, hiszen a közlendő anyag újabb és újabb kérdéseket vet fel. Ezekből kettőt említünk. A kötetek tartalmának körvonalazása során ismételten szembesültünk a népdalfogalom értelmezésével, melyhez ugyan biztonságos alapot

nyújtanak a magyar népzene tudomány elméleti eredményei, a gyakorlati döntések mégis problémát jelenthetnek. Ilyen például az egyházi népekek és a népies műdalok kérdése.

Az egyházi népekek történeti és néphagyománybeli jelentősége közismert. Mégis, ha az MNT kötetében típusokba rendezett *népdalokat* adunk ki, vajon jogos-e közéjük sorolni a népzenei típusrendben található népekeket? Abban az esetben feltétlenül, amikor a dallamot világi szövegű változatokban is gyűjtötték, amikor népköltészeti és vallásos szövegekkel egyaránt társul, illetőleg ha az esztendő jeles napjaihoz fűződő népszokások keretébe illeszkedik. (Ezért közölhettük egy betlehemes dallam – a „Karácsonyi pásztortánc” – változatait pl. az MNT X. kötetében.) Másféle döntést kellett azonban hoznunk a dallamvonala alapján a XI. kötetbe illő „*Ó édes Megváltóm, ne nézd bűneimet*” kezdetű népekekkel kapcsolatban. Mivel kizárólag egyházi szöveggel fordul elő, népzenei összkiadásban nem indokolt szerepeltetni még akkor sem, ha zenei jegyei a sirató stílushoz, illetve a XI. kötet 148. típusához („*Leszállott a páva vármegye kútjára*”) közelítik, (ami természetesen a bevezető tanulmány típusleírásában említést kap). A zenei elvű kritikai összkiadásban is meghatározó súllyal szerepelnek tehát a szövegműfaj, illetőleg a dallam használati módjának szempontjai.

A népies műdalok esetében látszólag egyszerűbb a helyzet, hiszen már a magyar népzene tudomány kezdeteinél a népdal és a népdalnak vélt népies műdal megkülönböztetése volt az egyik legfontosabb felismerés. A „*Repülj, fecském, ablakára*” kezdetű népies műdal dallamrajza alapján a XI. kötetbe való. A dalt, mely 1847-ben tűnt fel Szigligeti–Szerdahelyi „A csikós” című népszínművében, nagyszámú 19. századi publikációja alapján a korabeli népies magyar zene egyik jeles reprezentánsának tarthatjuk. Kedveltsége a 20. század első felében is töretlen a középosztály körében, illetőleg a városi cigányzenekarok gyakorlatában. Kodály azonban 1914-ben egy bukovinai paraszthege düstől egészen másként, hagyományos erdélyi hangszeres stílusban vette fonográfra, a vokális változatok szövegéről pedig gyűjtőfüzetében azt írta, hogy „igen sokan tudják öregek, *repülj fecskémről* [azonban] nem tudnak.” (Mint ismeretes, Kodály Bukovinában az „Elcsalt menyecske” balladájaként is gyűjtötte a dallamot, ezt dolgozta fel „Molnár Anna” című vegyeskari művében.) A népzenei típusrendben jelenleg 30 hasonló fríg dallam található, a teljes típust pedig mintegy 120 változat képviseli. A további altípusokba sorolt dór jellegű, gyakran pentaton fordulatokat is tartalmazó, zömükben a „Fehér László balladájá”-hoz kötődő dallamok különösen távol esnek a 19. században elhíresült *Repülj fecském*-től. A teljes változatállomány számbavétele, zenei analízise, szöveghozzávetésének és földrajzi elterjedésének vizsgálata ez esetben egyértelművé

tette a népi változatok elsődlegességét a népies műdallal szemben. (A történeti források kottái a XI. kötet 144. „*Fehér László*” típus jegyzetében természetesen szerepelnek.)

A népies műdallal kapcsolatos, de más jellegű összefüggés megoldására vezettük be a X. kötetben a *Jegyzettípus* fogalmát. Erre akkor kerül sor, amikor felismerhető és követhető egy népdal, és egy népi gyakorlatban élő népies műdal genetikus összefüggése. Amikor a népdaltípust a zenei rendnek megfelelően a maga helyén publikáljuk, akkor annak *Jegyzettípus*aként, a *Jegyzet-fejezet*ben közöljük a belőle sarjadt népies műdalt, és utalunk annak központi gyűjteményünkben szereplő, népzenei gyűjtésből származó változataira. A XI. kötetben két *Jegyzettípus*t közlünk a 138. és 139. típushoz kapcsolva.

A kötetek – noha zenei kiadványok – a dalszövegek teljes és hív közlésével gazdag forrásul szolgálnak mind a folklórral, mind a régi irodalommal, közköltéssel foglalkozó kutatóknak. A XI. kötet 6-, 8- és 12-szótagos *parlando* daltípusainak szövegeivel egyedülálló lehetőséget nyújt a ballada, a „keserves”, a bújos-ének, régi katona-dal, katona-búcsúzó szövegek és dallamaik összehasonlító vizsgálatához. A *Jegyzetek*ben lehetőség szerint utalunk is e szövegek, és a 17–18. századi kéziratos énekeskönyvek, ponyván terjesztett nyomtatványok szövegei közötti összefüggésre.

A két nagy kötetet, a sorozat korábbi köteteihez hasonlóan a Balassi Kiadó adja ki, várhatóan két éven belül.

Az MNT XI. és XII. kötetben közölt népdaltípusok kezdősor szerinti jegyzéke

XI. kötet

- CXXVI.** 126 *Elindultam szép hazámból* (1–36.)
CXXVII. 127 *Hegyek, völgyek között állok* (37–45.)
CXXVIII. 128 *Szántani kék, tavasz vagyon* (46–57.)
CXXIX. 129 *Szép a tavasz, de szebb a nyár* (58–81.)
CXXX. 130 *Igyunk arra, aki búsul* (82–93.)
CXXXI. 131 *Megesküdtünk az egekre* (94–120.)
CXXXII. 132 *Juhász András az én nevem* (121–131.)
CXXXIII. 133 *Ludaim, ludaim* (132–148.)
CXXXIV. 134 *Erdő nincsen zöld ág nélkül* (149–256.)
CXXXV. 135 *Bánat, bánat, de megettél* (257–260.)
CXXXVI. 136 *Vágnak az erdei utat* (261–288.)
CXXXVII. 137 *Virágos kenderem* (289–343.)
CXXXVIII. 138 *Béres vagyok, béres* (344–413.)
138. jegyzettípus *Hosszú asztal mellett*
CXXXIX. 139 *Végigmentem Eperjesen* (414–436.)
139. jegyzettípus *Azért vagyok magyar huszár*
CXL. 140 „*Görög Ilona,*” (437–439.)
CXLI. 141 „*Bíró Szép Anna*” (440–449.)

- CXLII. 142 *Ne búsuljon senki menyecskéje* (450–468.)
 CXLIII. 143 *Lányok ülnek a toronyba* (469–473.)
 CXLIV. 144 „*Fehér László*” (474–551.)
 CXLV. 145 *Jaj de szerencsétlen időre jutottam* (552–554.)
 CXLVI. 146 *Élment az én rózsám* (555–557.)
 CXLVII. 147 *Cifra bunda szegre van akasztva* (558–569.)
 CXLVIII. 148 *Leszállott a páva vármegye kútjára* (570–647.)
 CXLIX. 149 *Menyecske, menyecske* (648–661.)
 CL. 150 *Katona vagyok én, ország őrezője* (662–684.)
 CLI. 151 *Amott jön egy kocsi* (685–695.)
 CLII. 152 *Ha tudtad, hogy nem szeretted* (696–701.)
 CLIII. 153 *Szegény Szabó Erzsébet* (702–703.)

XII. kötet

- CLIV. 154 *Én Istenem, add megérnem* (1–4.)
 CLV. 155 *Tőlem a nap úgy telik el* (5–22.)
 CLVI. 156 *Sirass, édesanyám, míg előtted járok* (23–31.)
 CLVII. 157 *Feljött a nap, feljött* (32–38.)
 CLVIII. 158 *Búélesztő szellő* (39–43.)
 CLIX. 159 *Anyám, édesanyám, Kedves szülődajkám* (44–53.)
 CLX. 160 *Úgy elmennék a bú elől* (54–62.)
 CLXI. 161 *Kukorít a kakas* (63–96.)
 CLXII. 162 *Piros, piros székfü* (97–111.)
 CLXIII. 163 *Piros alma csutája* (112–232.)
 CLXIV. 164 *Hull a szilva a fáról* (233–241.)
 CLXV. 165 *Királyfalvi nagy hegy alatt* (242–273.)
 CLXVI. 166 *Jaj, Istenem, adj egy jót* (274–278.)
 CLXVII. 167 *Ki van borért, de soká jár* (279–406.)
 CLXVIII. 168 *Ej, haj, Subri pajtás* (407–509.)
 CLXIX. 169 *Felülről fúj az őszi szél* (510–519.)
 CLXX. 170 *Felment a kondás a fára* (520–610.)
 CLXXI. 171 *Igyunk egyet, nagyot, hosszút* (611–622.)
 CLXXII. 172 *Tarka paszuly az ágy alatt* (623–643.)
 CLXXIII. 173 *Minden ember szerencsésen* (644–656.)
 CLXXIV. 174 *Eddig, vendég, jól mulattál* (657–757.)
 CLXXV. 175 *Átalmenék a temetőn* (758–776.)
 CLXXVII. 176 *Jegenyefa tetejében* (777–780.)
 CLXXVII. 177 *Az ökör a földet* (781–793.)

Az MNT XI. és XII. kötet kottás típusmutatója

XI. kötet

CXXVI. Musical notation for CXXVI: Elindultam szép hazámból... (1-36.)
 CXXVII. Musical notation for CXXVII: Hegyek, völgyek között állok... (37-45.)

CXXVIII *P*
128 *Szántani kék, tavasz vagyok...* (46–57.)

CXXIX *P*
129 *Szép a tavasz, de szebb a nyár...* (58–81.)

CXXX *P*
130 *Igyunk arra, aki búsul...* (82–93.)

CXXXI *P*
131 *Megesküdtünk az egekre...* (94–120.)

CXXXII *P*
132 *Juhász András az én nevem...* (121–131.)

CXXXIII *P*
133 *Ludaim, ludaim...* (132–148.)

CXXXIV *P*
134 *Erdő nincsen zöld ág nélkül...* (149–256.)

CXXXV *P*
135 *Bánat, bánat, de megettél...* (257–260.)

CXXXVI *PR*
136 *Vágják az erdei utat...* (261–288.)

CXXXVII *P*
137 *Virágos kenderem...* (289–343.)

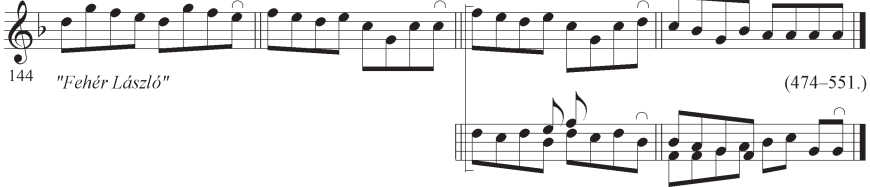
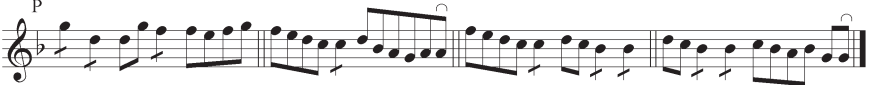

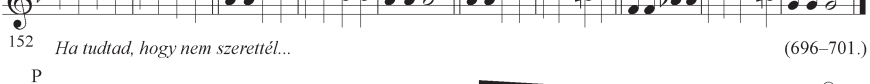

CXXXVIII *PR, TG*
138 *Béres vagyok, béres...* (344–413.)

 138j *Hosszú asztal mellett...*

CXXXIX *P*
139 *Végigmentem Eperjesen...* (414–436.)

 139j *Azért vagyok magyar huszár...*

CXL *P*
140 *"Görög Ilona"* (437–439.)

- CXLI *P*
141 "Bíró Szép Anna" (440-449.)
- CXLII *P*
142 *Ne búsuljon senki menyecskéje...* (450-468.)
- CXLIII *P*
143 *Lányok ülnek a toronyba...* (469-473.)
- CXLIV *PR*
144 "Fehér László" (474-551.)
- CXLV *P*
145 *Jaj, de szerencsétlen időre jutottam...* (552-554.)
- CXLVI *P*
146 *Elment az én rózsám...* (555-557.)
- CXLVII *P*
147 *Cifra bunda szegre van akasztva...* (558-569.)
- CXLVIII *P*
148 *Leszállott a páva vármegye kútjára...* (570-647.)
- CXLIX *P*
149 *Menyecske, menyecske...* (648-661.)
- CL *P*
150 *Katona vagyok én, ország őrizője...* (662-684.)
- CLI *P*
151 *Amott jön egy kocsi...* (685-695.)
- CLII *P*
152 *Ha tudtad, hogy nem szeretted...* (696-701.)
- CLIII *P*
153 "Szabó Erzsi" (702-703.)

XII. kötet

- CLIV
154 *Én Istenem, add megérnem...* (1-4.)
PR
- CLV
155 *Tőlem a nap...* (5-22.)
P
- CLVI
156 *Sirass, édesanyám...* (23-31.)
P
- CLVII
157 *Feljött a nap, feljött...* (32-38.)
(P)
- CLVIII
158 *Búélesztő szellő...* (39-43.)
PR
- CLIX
159 *Anyám, édesanyám...* (44-53.)
PR
- CLX
160 *Úgy elmennék a bú elől...* (54-62.)
(P)
- CLXI
161 *Kukorit a kakas...* (63-96.)
(P)
- CLXII
162 *Piros, piros székfű...* (97-111.)
- CLXIII
163 *Piros alma csutája...* (112-232.)
- CLXIV
164 *Hull a szilva a fáról...* (233-241.)
- CLXV
165 *Királyfalvi nagy hegy alatt...* (242-273.)
- CLXVI
166 *Jaj, Istenem, adj egy jót...* (274-278.)
- CLXVII
167 *Ki van borért...* (279-406.)

- CLXVIII ^{PR}

 168 *Ej, haj, Subri pajtás...* (407–509.)
- CLXIX

 169 *Felülről fúj az őszi szél...* (510–519.)
- CLXX

 170 *Felment a kondás a fára...* (520–610.)
- CLXXI

 171 *Igyunk egyet...* (611–622.)
- CLXXII

 172 *Tarka paszuly...* (623–643.)
- CLXXIII ^{PR}

 173 *Minden ember szerencsésen...* (644–656.)
- CLXXIV ^{PR}

 174 *Eddig vendég...* (657–757.)
- CLXXV

 175 *Átalmének a temetőn...* (758–776.)
- CLXXVI ^{PR}

 176 *Jegenyefa tetejében...* (777–780.)
- CLXXVII

 177 *Az ökör a földet...* (781–793.)